

عیدی بیک غازی ضیاءزاده

مسئله ادیان از دیدگاه دولت تاجیکستان

پیش از پرداختن به موضوع دین و دینداری در جمهوری تاجیکستان، باید تأکید نمود که مناسبت متقابل دولت و دین و سازمان‌های دینی در قانون اساسی جمهوری تاجیکستان و قانون «دین و سازمان‌های دینی» به طور مفصل و دقیق تشریح گردیده است.

در قانون اساسی جمهوری تاجیکستان نکته مهمی تأکید گردیده که مناسبت دولت با دین و سازمان‌های دینی را تعریف می‌کند. از جمله در ماده دوم قانون اساسی، بر جدا بودن سازمان‌های دینی از دولت و در کارهای دولتی مداخله نکردن آنها به طور واضح تأکید گردیده است. به اعتقاد نگارنده پس از فروپاشی اتحاد شوروی و استقلال جمهوری تاجیکستان، و از بین رفتن سیاست مادیگرایانه، با واقعیت ضرورت توجه به مسئله‌های متعلق به دین و دینداری شهروندان مواجهیم. سیاست دولتی نسبت به دین و سازمان‌های دینی کلاً تغییر یافته، غمخواری مداوم حکومت نسبت به سازمان‌های دینی در چهارچوب قانون مشاهده می‌گردد.

نکته جالب ذکر در قانون اساسی آن است که هیچ تفکری، از جمله تفکر دینی به عنوان تفکر دولتی اعتراف نمی‌شود. این بدان معنی است که دولت صاحب‌استقلال تاجیکستان هیچ گونه تفکر، نه تفکر دینی و نه تفکر غیردینی (مثلاً حزبی) را به عنوان تفکر دولتی به رسمیت نمی‌شناسد، زیرا گوناگون‌اندیشی اساس پیشرفت و رشد جامعه

پذیرفته شده است. از این رو طبیعی است که در جمهوری تاجیکستان تأسیس اتحادیه‌های اجتماعی که نژادپرستی، ملت‌گرایی، خصومت، بدبینی اجتماعی و مذهبی را ترغیب می‌کنند، قطعاً ممنوع شده است. راجع به مناسبت شخص با دین همین را باید خاطر‌رسان کرد که در جمهوری تاجیکستان هر کس حق دارد مناسبت خود را نسبت به دین به طور مستقل معین نماید و به صورت فردی، یا دسته‌جمعی با دیگران از این و یا آن دین پیروی نماید و یا پیروی نکند. بر اساس همین قوانین، دولت آزادی فعالیت تشکیلات دینی، آزادی اعتقاد شخصی را در جمهوری تأمین می‌سازد و هر یک از تشکیلات دینی بر اساس آیین‌نامه خود مستقیماً فعالیت می‌نماید.

نظام تعلیم و تربیت با دنیوی بودن دولت موافق بوده، دخالت تشکیلات دینی در آن منع کرده شده است. ولی این گفته هرگز معنای آن را ندارد که در جمهوری تاجیکستان شهروندان از آشنایی با اصول دین، آموزش علوم و معارف و فرهنگ دینی محروم می‌باشند. در مدارس تحصیلات همگانی، تاریخ ادیان تدریس می‌شود که هر دانش‌آموز می‌تواند در باره تاریخ ادیان معلومات کافی کسب نماید. همین نکته را نیز نباید از خاطر دور کرد که در جمهوری سیاست ضددینی زمان شوروی کاملاً از بین رفته و برای محصلین مدارس متوسطه امکاناتی فراهم آورده شده که با درخواست و رضایت والدین خود نزد گروه‌های تعلیمی در مساجد با اصول و ضروریات دینی آشنا گردند.

در جمهوری تاجیکستان، چنان که قبلاً متذکر شدیم، سازمان‌های دینی از سیاست دور می‌باشند، در حالی که سیاست دولت دینی یا ضددینی نمی‌باشد. این بدان معنی است که تشکیلات دینی باید بهر آن سعی و تلاش نمایند که با استفاده از نیروهای سازنده دین مبین اسلام از راه ترغیب و تشویق ارزش‌های والای معنوی دینی در تربیت

اخلاقی جوانان سهم‌گذار باشند و از بازی‌های سیاسی، رقابت و خصومت دینی و از تعصب و افراط‌گرایی برکنار باشند.

طبق قانون فعالیت سازمان‌های دینی هرگز معنی تحدید حقوق شهروندان دارای اعتقادات دینی را در حیات سیاسی ندارد، زیرا در قانون اساسی جمهوری نه تنها برابر حقوقی شهروندان صرف نظر از اعتقاد، ملیت و نژاد اعلان گردیده، بلکه حمایت از حقوق و آزادی‌های شخصی نیز کاملاً کفالت داده شده است.

در قانون «دین و سازمان‌های دینی» دخالت سازمان‌های دینی در فعالیت مقامات دولتی ممنوع گردیده، ولی دولت نمی‌تواند و حتی حق هم ندارد که فعالیت آنها را بی‌نظارت واگذارد، زیرا هر دولت مسئول است که مناسبت‌های جامعه و سازمان‌های آن را کنترل نماید. می‌توان گفت که ساختار دموکراسی و دنیوی کشور برای سازمان‌های دینی امکانی فراهم آورده است که آزادانه فعالیت نمایند و عقاید دینی - مذهبی خود را تبلیغ و انتشار نمایند، اما در صورتی که فعالیت آنها از حد اعتدال تجاوز کرده و خطری متوجه فرهنگ و معارف جمهوری، ارزش‌های عمومی ملی و منافع و امنیت جامعه گردد، دولت موظف است فعالیت آنها را با نظر داشت منافع مردم جمهوری، مطابق قانون تنظیم نماید. در قانون اساسی جمهوری تاجیکستان قید شده است که جمهوری تاجیکستان دولت صاحب‌اختیار، دموکراسی، حقوق‌بنیاد، دنیوی و یگانه و اجتماعی است که برای هر انسان شرایط زندگی ارزنده و رشد آزادانه فراهم می‌آورد. همچنین حقوق و آزادی‌های انسان از جانب دولت رعایه و حفظ می‌گردند. محدود کردن حقوق و آزادی‌های شهروندان طبق قانون اساسی تنها به مقصد تأمین حقوق و آزادی دیگران، ترتیبات اجتماعی، حمایت از ساختار و تمامیت ارضی جمهوری روا دانسته می‌شود.

در قانون اساسی همچنین آمده است که هر شخص وظیفه‌دار است قانون اساسی

و قوانین جاری را رعایت نموده، به حقوق، آزادی، شأن و شرف دیگران احترام گذارد. طبق قانون دین و سازمان‌های دینی هر شهروند جمهوری تاجیکستان دیانت خود را مستقلانه معین نموده، حق دارد که از هر دین پیروی نماید و یا به از هر دینی پیروی نکند. اجبار به پیروی کردن یا پیروی نکردن از دین و نیز مجبور نمودن به اجرای طاعات و عبادات، مراسم‌های دینی، طبق قانون ممنوع است.

در جمهوری تاجیکستان تمام دین و مذاهب در نزد قانون برابر حقوق بوده، مقرر نمودن هیچ گونه افضلیت یا محدود کردن یکی از دین‌ها یا مذاهب‌ها نسبت به دین و مذاهب‌های دیگر ناروا می‌باشد. دولت با احترام به شهروندان دیندار و بی‌دین، به تشکیلات دینی و مذهبی‌های گوناگون و پیروان آنها مساعدت نموده، لیکن اجازه خرافه‌پرستی و افراط‌گرایی را نمی‌دهد.

در جمهوری تاجیکستان تمام محدودیتهای بی‌اساس برای فعالیت‌های عبادی را برطرف نموده، روابط سازنده بین دولت و سازمان‌های دینی را برقرار کرده است. دین بخش اعظم اهالی کشور اسلام است که در طول بیش از ۱۴ قرن در این سرزمین رایج بوده و در تاریخ فرهنگ کشور و دولنداری تاجیک نقش معین تاریخی را ایفا نموده است.

روند دموکراتیزه کردن نظام دولتی و جامعه به رشد طبیعی آن در قلمرو جمهوری مساعدت نمود و در نتیجه وضع نو و سازنده دینی جمهوری به میان آمد. به جای سیاست مادی‌گرایانه شوروی، حل دموکراسی مسایل دینی شکل گرفت که برای مردم امکان آزاد انتخاب جهان‌بینی و اعتقاد دینی را کاملاً فراهم آورد. امروز در جمهوری پیروان دین مبین اسلام بخش اعظم اهالی را تشکیل داده، نمایندگان از جهت شمار کم پیروان جریان‌های مسیحی و غیرمسیحی فعالیت می‌نمایند. شکل‌گیری وضع نو

دینی برای تشکیلات دینی فرقه‌ها و جریان‌های گوناگون امکان رشد نیروی آزادانه و کامل را فراهم آورد. می‌توان گفت که بعد از زوال نظام شوروی و صاحب‌استقلالی جمهوری، مناسبت بین دولت و تشکیلات دینی در سطح صفتاً نو راه‌اندازی شده و شیوه تحمل‌پذیری بین نمایندگان دین و مذاهب‌های مختلف کاملاً رعایت می‌گردد.

با وجود این که در جمهوری فضای تحمل‌پذیری بین پیروان ادیان و مذاهب‌های مختلف حاکم است و کلاً زمینه دین و رشد آزادانه فعالیت سازمان‌های دینی وجود دارد. سیاست دولت بر این اساس است که دین برای باز هم متحد گرداندن مردم، تحکیم و تقویت روند صلح و استقرار و حسن تفاهم شهروندان جمهوری مساعدت نماید. با نظرداشت نیروی بزرگ اخلاقی، رهبری دولت، خادمان دین و سازمان‌های دینی را دعوت می‌نماید که صلح و استقرار جمهوری را تأمین نموده، در رشد جامعه سهیم باشند. حکومت جمهوری طرفدار ساختن دولت دموکراسی حقوق‌بنیاد و دنیوی می‌باشد و هرگز نمی‌گذارد که کسانی یا گروهی تحت لوای موکراسی ارزش‌های عمومی‌انسانی را پایمال نموده، بین مردم تفرقه اندازند و آنها را به مسلمان و کافر، دیندار و بی‌دین جدا کند. برای همین تمام امور دینی با رعایت حتمی قانون‌گذاری تنظیم گردیده، در رشد و کمال معنوی مردم خدمت می‌نمایند.

مردم کشور به دین مبین اسلام همچون یک سرچشمه پاک و بی‌آلایش معنوی، روحانی و اخلاقی احترام می‌گذارند. تاریخ گواه است که گذشتگان بزرگ ملت ما در گسترش و رشد و نمو دین اسلام و ارزش‌های اسلامی سهم‌گذار بوده‌اند. می‌توان گفت دین اسلام امروز یکی از ارکان مهم جهان‌بینی، معنویات و اخلاق جامعه ما به حساب می‌رود و ما حق و حقوق آن را نداریم که نقش آفریننده و انسان‌ساز آن را نادیده بگیریم.

دولتی که خلق تاجیک بنیاد نمودن آن را به دوش خویش گرفته است، با تکیه به دولرداری جهانی در زمینه تاریخ، تمدن، فرهنگ، رسم و آیین و ارزش‌های معنوی و اخلاقی رشد خواهد کرد.

افضلیت دادن به یک دین خلاف قانون اساسی می‌باشد. دولت وظیفه‌دار است که حقوق شهروندان را در اختیار دین، نه تنها تأمین گرداند، بلکه آنها را تحت حمایت خود گرفته، هر گونه اجبار را برای اجرای طلبات دینی را منع می‌کند.

از جمله اقدامهای چنین سیاستی زیارت خانه خدا، اعزام روزافزون زائران تاجیک به اماکن مقدس اسلامی، طبع و نشر قرآن کریم به زبان تاجیکی و غیره است. سالهای حکمرانی سیاست اتحاد شوروی، تنها اشخاصی خاص و طبق شرایطی به زیارت مکه و مدینه سزاوار دانسته می‌شدند که اساساً کارمندان دینی و احزاب سیاسی به حساب می‌رفتند. اما اکنون به فضل سیاست خیرخواهانه حکومت در عرصه دین شهروندان در مدارس عالی دینی ممالک اسلامی تحصیل نموده، هر ساله به حج مشرف می‌شوند. تنها در سال ۲۰۰۷ تعداد بیش از شش هزار شهروند تاجیکستانی به زیارت خانه خدا مشرف شدند.

پیرامون طبع و نشر قرآن شریف می‌توان گفت که نشر آخرین آن با ابتکار رئیس‌جمهور صورت گرفته و با شمارگان ۵۰ هزار جلد منتشر گردید که این امر خود گواه سیاست خیرخواهانه حکومت نسبت به دین و دینداری می‌باشد.

در زمان اتحاد شوروی تعداد مساجد انگشت‌شمار بود و تنها جنبه نمایش سیاست «آزادی دینی» برای نمایندگان کشورهای اسلامی داشت، حال آنکه امروزه بیش از سه هزار مسجد درهای خود را برای عبادت و پرستش مردم گشوده‌اند. اگر تا سالهای دهه ۹۰ در جمهوری تنها یک مدرسه دینی وجود داشت، اکنون بیش از ۲۰ واحد مدرسه

دینی متوسطه دخترانه و پسرانه در منطقه‌های گوناگون جمهوری در تعلیمات دینی فعال هستند.

با نظر داشت طلبات و شوق و رغبت شهروندان به آموزش و تعلیمات دینی، حکومت جمهوری سال ۲۰۰۶ دانشکده اسلامی را تأسیس نمود که در آن بیش از ۵۰۰ طلبه تحصیل می‌نمایند. محض با ابتکار شخص رئیس‌جمهور تاجیکستان، امام‌علی رحمان، سال ۲۰۰۸ مؤسسه دولتی مرکز اسلام‌شناسی در مقر دستگاه ریاست جمهوری تاجیکستان تأسیس یافت که در دوره شوروی با وجود این قدر توانایی و بزرگ‌منشی تأسیس نیافته بود. با هدف آموزش مسئله‌های مبرم حیات کشور و با نظر داشت تأثیر نظام ارزش‌های ملی و هویت فرهنگی- تاریخی مردمی همچون عامل مهم تشکل یافتن خودشناسی ملی، تأسیس مؤسسه علمی و تحقیقاتی از قبیل مرکز اسلام‌شناسی امری حیاتی می‌باشد. عموماً در سطح دولتی ظاهر شدن توجه خاص به مسائل دینی از جمله تهیه و چاپ قرآن مجید، «ترجمه تفسیر طبری»، به نقشه گرفتن چاپ «هدایت شریف»، تأسیس دانشکده اسلامی تاجیکستان و مرکز اسلام‌شناسی گواه واضح آن است که دولت تاجیکستان نسبت به مسایل دینی سیاستی خیرخواهانه را در پیش گرفته است. امروز که تاجیکستان به مرحله نو سازندگی گامهای استوار می‌گذارد، مسایل زیاد حل‌طلب، از قبیل تنظیم آیین و مراسم‌های مردمی، تطبیق سیاست دولتی راجع به آزادی وجدان و فعالیت سازمان‌های دینی، تهیه برنامه‌های رشد محیط دینی و فرهنگی جامعه، مشخصات موقعیت و نقش اسلام در حیات جامعه و غیره را پیگیرانه مطرح می‌کند. می‌توان گفت که امروز در جمهوری حفظ ارزش‌های معنوی- اخلاقی تاجیکستان و گسترش آنها یکی از شروط اساسی حفظ و احیای فرهنگ اسلامی به شمار می‌رود.

بعد از دستیابی به استقلال در جمهوری تاجیکستان، قانون دین و سازمان‌های دینی به تصویب رسیده و بخش آزادی دین و اعتقاد، محیط سازش سیاسی و اجتماعی به وجود آمد.

قانون در تاجیکستان، نزاع در زمینه‌های مذهبی را منع کرده، دولت را وادار می‌سازد برای نایل شدن به صلح و سازش ملی میان گروه‌هایی که با یکدیگر اختلاف دارند، شرایط مساعد سازش طرفین را فراهم کند.

قانون جمهوری تاجیکستان راجع به دین و سازمان‌های دینی، به حقوق والدین برای انتخاب دین و تربیت و تعلیم دینی احترام گذاشته و هیچ گونه اجباری را به کودک روا نمی‌بیند. اصل‌های قانون اساسی و قانون دین و سازمان‌های دینی به عهدنامه حقوق کودک که جامعه بین‌المللی به تصویب رسانده و جمهوری تاجیکستان نیز آن را امضا نموده، سازگار است. از جمله بند پنجم عهدنامه در باره از بین بردن هر گونه پایدالی حقوقی در زمینه دین و اعتقاد نسبت به کودک که مجمع عمومی سازمان ملل متحد (سال ۱۹۸۱) پذیرفته است، با مضمون ماده‌های ۱۸-۲۰ قانون جمهوری تاجیکستان راجع به دین و سازمان‌های دینی موافق است. مطابق قانون، انتخاب دین و تعلیم دینی تا سن ۱۶ سالگی از طرف پدر و مادر معین می‌شود.

جهت نهایت مهم دیگر این قانون حقوق شهروندان برای تأسیس مؤسسه‌های دینی می‌باشد. طبق این اصل بیش از ۱۰ نفر شهروند جمهوری می‌توانند یک سازمان دینی تأسیس کرده و برای ثبت دولتی آن به مقامات و کالتدار دولتی مسئول به دین مراجعه نمایند.

قوانین جمهوری تاجیکستان تمام کفالت‌ها را نسبت به حفظ اجتماعی کارمندان سازمان‌های دینی در برابر دیگر شهروندان جمهوری معین کرده است و طبق قانون آنها

از حق بازنشستگی، بیمه اجتماعی و استفاده از امتیازهای مختلف برخوردارند. حقوق و آزادی‌هایی که قانون نسبت به آزادی دین و اعتقاد فراهم آورده است، به جلوگیری از هر گونه اختلاف و نزاع‌ها مساعدت می‌کند. در حالی که قانونگذاری شوروی در مورد آزادی وجدان، تبلیغ‌های مادیگرایانه را روا می‌دانست و ترغیبات دولتی کاملاً به برهم زدن «باقیمانده‌های دینی» اقتدا می‌کردند.

دولت دنیوی مقام علم را بالا برده، تعلیم دنیوی را جاری می‌کند، ولی آموزش علوم در مدارس دولتی خواهش و حقوق شهروندان را برای آموزش علوم دینی خلل‌دار نمی‌سازد. همچنین دین و سازمان‌های دینی مانع پیشرفت معارف دنیوی نمی‌گردند. امروز در تاجیکستان سازمان‌های دینی، مردم را به علم‌آموزی و علوم امروزی دعوت می‌کنند و در موعظه‌ها و خطبه‌ها و سخنرانی‌ها، خادمان دین بر ترغیب اسلام به علم، ضرورت حیاتی علم و معرفت برای رشد جامعه را پیوسته تأکید می‌نمایند.

عامل دیگری که در حیات دینی کشور به نظر می‌رسد، واردات ادبیات و مواد زیاد دینی از جانب سازمان‌های دینی به جمهوری می‌باشد. تحلیل و تشخیص بعضی ادبیات وارداتی نشان می‌دهد که در برخی از آنها نظریه‌های افراط‌گرایی، ترغیب اهداف بیگانه دینی، خصومت و اغواگری در بین نمایندگان ادیان مختلف و حتی اهداف معین سیاسی به نظر می‌رسد. وارد شدن چنین ادبیات باعث بروز نارضایتی پیروان ادیان و مذاهب سنتی کشور و خوف سر زدن روحیه بدبینی، خصومت و ناباوری بین دینداران جمهوری می‌گردد. برای جلوگیری از انتشار چنین اهداف معین، لازم است این مواد قبل از نشر از نظارت دستگاه‌های دین‌شناسی مربوط گذرانده شود.

در سالهای اخیر ازدیاد پیروان جریان سلفیه، مناقشه‌های آنها با اهل سنت و جماعت و بخصوص با پیروان مذهب حنفیه که اکثریت مطلق دینداران جمهوری را

تشکیل می‌دهند، وضع حیات دینی را در بعضی مساجد ناآرام نموده است. حکومت جمهوری کوشش می‌نماید که در امور داخلی مساجد دخالت نکند، ولی متأسفانه بعضاً چنین حالت‌ها هم به مشاهده می‌رسد که پیروان جریان سلفیه تلاش می‌نمایند که صف پیروان خود را از حساب فارغ‌التحصیلان مدارس تحصیلات همگانی افزایش دهند.

وضعیت امروزه دینی در تاجیکستان چنین است که بیش از ۹۵ درصد مردم آن پیرو دین اسلامند و مابقی اندک آن پیروان ادیان مسیحی، یهودی و... می‌باشند.

در حال حاضر تاجیکستان دولت صاحب‌استقلال و جوان دارد که بعد از فروپاشی اتحاد شوروی، دهشت‌های فاجعه‌بار جنگ برادرکشی را از سر گذراند. تاجیکستان این فجایع را پشت سر نهاد، لیکن امروزه با مشکلاتی روبرو است که حل آنها عزم و اراده‌ای قوی طلب می‌کند. همین نکته را هم باید ذکر نمود که به وجود آمدن وضع پیچیده اقتصادی برای اکثر دولت‌های جوان صاحب‌استقلال خاص می‌باشد، زیرا چنین جریان‌های مشابه تقریباً در اکثر این کشورها وجود دارد. تغییر جبهه‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و بالا رفتن خودشناسی ملی از یک جانب به احیای گذشته تاریخی منجر شد و از جانب دیگر شهروندان کشور به دریافت هویت اجتماعی و معین نمودن انتساب فرهنگی خود نایل آمدند.

با اطمینان کامل به آینده درخشان می‌توان گفت که در کشور امکانات وسیع انتخاب آزادانه دین و دینداری روز به روز گسترش یافته و فضای احترام به پیروان عقاید گوناگون دینی و تحمل‌پذیری در بین پیروان آنها از جانب مقامات حکومتی کاملاً رعایت و حفظ می‌شود. قانون اساسی و قانون دین و سازمان‌های دینی اختیار هر شهروند در انتخاب دین و اجرای مراسم‌های دینی را کاملاً تأمین و پشتیبانی می‌نماید.